

**ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

ЛИЗУН МАРІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 330.35.011

**ВИПЕРЕДЖАЮЧЕ ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ:
МІЖНАРОДНИЙ ТА УКРАЇНСЬКИЙ АСПЕКТИ**

**Спеціальність 08.00.02– світове господарство і міжнародні
економічні відносини**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

ТЕРНОПІЛЬ–2007

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі міжнародної економіки, фінансово-кредитних відносин та маркетингу Тернопільського національного економічного університету Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Савельєв Євген Васильович,
Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри міжнародної економіки, фінансово-кредитних відносин та маркетингу

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Андрійчук Віктор Григорович,
Українська академія зовнішньої торгівлі,
завідувач кафедри світового господарства і міжнародної економічної інтеграції

кандидат економічних наук
Флейчук Марія Ігорівна,
Національний інститут стратегічних досліджень,
докторант

Захист відбудеться “ ” вересня 2007 р. о год. хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.082.01 Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, Тернопіль, вул. Львівська, 11, корпус 11, зал засідань

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного економічного університету за адресою: 46004, Тернопіль, вул. Львівська, 11

Автореферат розісланий “ ” серпня 2007 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук,
доцент

І.Й. Гладій

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Однією з найгостріших проблем сучасності, що потребує наукового вирішення, є подолання розриву у рівнях економічного розвитку між країнами світу. Наслідком існуючого різноманіття моделей економічного зростання стало поглиблення асиметрії світової економіки та незбалансованість механізмів, що ґрунтуються на використанні чинників інноваційного розвитку з необхідністю забезпечення прийнятних стандартів життя населення. Іншою проблемою, що потребує проведення прикладних досліджень, є поступове зменшення відмінностей у рівнях економічного розвитку для країн, що динамічно розвиваються, за рахунок випереджаючого росту окремих секторів національної економіки. Прикладом такої політики є досвід Китаю, який у 2003 році вийшов на перше місце в світі за обсягом залучених інвестицій, випередивши визнаного лідера – США, і планує отримати у 2006-2010рр. щорічно не менше 100 млрд. дол. США. На даний час він успішно реалізує третій етап програми, метою якої є вихід на рівень економічно розвинутих країн.

Враховуючи це, Україні слід вирішувати проблему входження до клубу елітних держав з нетрадиційних позицій. За рівнем економічного розвитку Україна знаходиться у колі 46 найбідніших країн разом з Вірменією, Грузією, Киргизстаном, Молдовою, Таджикистаном, Зімбабве, Бангладеш та іншими державами Африки, Азії та Латинської Америки. За рейтингом Всесвітнього економічного форуму Україна віднесена до групи країн "початкової" стадії розвитку (дві інші групи становлять країни, які перебувають на стадіях ефективного та інноваційного розвитку), коли джерелами конкурентоспроможності є або сировина, або дешева некваліфікована робоча сила. Але згідно досліджень ОЕСР Україна посідає 20 місце серед найсильніших економік світу і володіє вагомим потенціалом випереджаючого економічного розвитку, який ґрунтується на використанні ефекту масштабу ринку з опорою на внутрішній попит. Її національна економіка характеризується особливостями, що притаманні великим державам: чітко виражена державна вертикаль і наявність ряду конкурентоспроможних галузей (зокрема, літако- та кораблебудування, аерокосмічний, електронний, військово-промисловий, ядерний, енергетичний, матеріалознавчий комплекси тощо).

Вирішення проблеми входження України до групи розвинутих країн світу полягає в подоланні розриву у рівнях розвитку через забезпечення випереджаючого економічного зростання. Як свідчить світовий досвід, це завдання неможливо вирішувати еволюційними та традиційними методами. Потрібні радикальні реформи, що враховують іноземний досвід, відображають національну специфіку і забезпечують розвиток на випередження. Президент України В. Ющенко у зверненні до Верховної Ради так сформулював проблему економічного зростання для України: "Шлях до економічного процвітання, який Європа пройшла за сотні років, ми повинні пройти за п'ять-сім років, максимум десять. Україна може відбутися як повноцінна держава, лише якщо зробить економічний стрибок. Вона має прийняти цей виклик і стати місцем формування нових моделей економічного розвитку".

Дослідження проблематики економічного зростання набули особливої актуальності з другої половини ХХ - початку ХХІ ст.. Вагомий внесок у теорію економічного зростання внесли С. Кузнець, Р.Солоу, К.Арроу, Р.Лукас, Ф.Перру, Сала-і-Мартін, Р.Барро, А.Люїс, Д. Медоуз, Р.Харрод, Е.Домар, Т.Сван, А.Пороховський, Г.Клейнер, Ю. Шараєв, В.Калюжний. Емпіричні дослідження процесу економічного зростання в різних країнах провели Н.Калдор, П.Ромер, В.Істерлі, Р.Левін. Важливе значення у класифікації економічного зростання мали дослідження Л.Прітчетта. Якісні аспекти економічного зростання у своїх працях висвітлювали Й. Шумпетер, М.Туган-Барановський, Е.Попкова (інноваційні чинники), Л.Петкова, Е.Пестель, Е.Лібанова, Д.Доллар, А.Край (соціальні аспекти).

Ці проблеми активно вивчають міжнародні економічні організації, такі як Світовий Банк, МВФ, Римський клуб. Питання випереджаючого зростання досліджені в роботах А.Бузгаліна, А.Колганова, Б. Кваснюка, В.Мау, М. Пашута, А.Гальчинського, О.Розенфельда, В.Іноземцева, А.Ельянова та інших.

При написанні дисертаційної роботи використані теоретичні та аналітичні дослідження проблем прискореного розвитку та економічного зростання таких вітчизняних вчених як В.Геєць, С.Мочерний, В.Жаліло, О.Білоус, Є.Савельєв, С.Юрій, В.Андрійчук, Ю.Пахомов, А.Філіпенко, І.Крючкова, А. Мокій, С.Соколенко, М. Павловський та інших.

Недостатнє обґрунтування вітчизняною наукою необхідності забезпечення випереджаючого економічного зростання української економіки на сучасному етапі розвитку, відсутність розробленої моделі та несистемність у побудові механізмів забезпечення зростання, що є основою для подолання відставання України від розвинутих країн світу, потребують подальшого дослідження в цьому напрямку та обумовлюють вибір теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Тернопільського національного економічного університету і належить до теми "Проблеми міжнародної економіки та перспективи входження України в європейську економічну систему" (номер державної реєстрації 0103U003580). Зокрема, автор є виконавцем підрозділу "Стратегія випереджаючого економічного зростання".

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у розробці механізмів випереджаючого економічного зростання країн, що динамічно розвиваються, і використанні цих механізмів для подолання Україною за короткий період часу розриву в економічному розвитку та входження в коло розвинутих країн світу.

Реалізація мети дослідження обумовила об'єктивну необхідність виявлення та розв'язання наступного комплексу завдань:

– дослідити теоретичні основи випереджаючого економічного зростання з метою виділення його як категорії, що відображає особливості економічного розвитку країни;

- здійснити теоретичний аналіз новітніх стратегій економічного зростання, що дає змогу уточнити поняття "випереджаючого економічного зростання" та виявити характерні ознаки стратегій на початку XXI століття;

- дослідити еволюцію моделей економічного зростання світової економіки для їх систематизації та виокремлення класифікаційних ознак, що відображають етапи розвитку національних економік;

- провести порівняльний аналіз національних моделей економічного зростання країн світу з метою визначення основних чинників та тенденцій економічного зростання;

- виявити тенденції розвитку світової економіки та можливості використання потенціалу України в аспекті визначення їх "точок зростання";

- провести аналіз динаміки та особливостей розвитку української економіки в площині міжнародної конкурентоспроможності;

- розробити модель випереджаючого економічного зростання для України, яка здатна забезпечити реалізацію конкурентних переваг країни;

- розробити механізми забезпечення випереджаючого економічного зростання України.

Об'єктом дослідження виступають національні економіки країн світу та України, зокрема.

Предметом дослідження є економічне зростання, що сприяє випереджаючому розвитку країни.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є сукупність загальнонаукових спеціальних методів дослідження, серед яких необхідно виділити діалектичний метод наукового пізнання та загальнонаукові методи пізнання: метод аналізу та синтезу (дослідження сутності процесу економічного зростання); порівняльний аналіз (дослідження особливостей існуючих національних моделей економічного зростання) та економіко-математичні методи, включаючи регресійний аналіз (визначення факторів впливу на ВВП), методи узагальнення даних (аналіз української економіки); статистичний аналіз (при визначенні пріоритетних напрямків розвитку світової та української економіки). У процесі дослідження використано системний підхід для обґрунтування закономірностей розвитку світової економіки, структурний аналіз (для аналізу трансформаційних змін в економіці України).

Інформаційною основою роботи є офіційні звіти та аналітичні публікації міжнародних економічних організацій, зокрема таких як МВФ, СБ, Римський клуб, СОТ, ООН, українські та зарубіжні статистичні збірники, закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, аналітичні та прикладні праці українських та зарубіжних вчених.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у побудові моделі та розробці механізмів забезпечення випереджаючого економічного зростання і формування на цій основі конкурентоспроможної економіки України.

Конкретні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження, полягають в наступному:

вперше:

- запропоновано модель випереджаючого зростання України, що ґрунтується на поєднанні фінансових важелів для активізації "точок зростання", створенні умов для забезпечення стабільного інноваційного зростання, переорієнтації на нові пріоритети економічної політики з метою підвищення конкурентоспроможності країни та соціальних стандартів життя;
- розроблено механізми забезпечення високих темпів зростання економіки, до яких віднесено: спеціальні державні інвестиційні програми, спеціальні програми кредитування, збільшення фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, наукомістких галузей та виробництв, поетапне зниження податкового тиску на інноваційні підприємства, посилення мотивації до нагромадження фінансових ресурсів населенням та їх інвестиційного використання в українській економіці;
- ідентифіковано "точки зростання" української економіки на сучасному етапі розвитку, серед яких освіта, наука, авіаційна промисловість, суднобудування, сільське господарство, обробна промисловість, транспортна мережа, інновації;

удосконалено:

- типологію моделей економічного зростання країн; на відміну від існуючих запропоновано шість класифікаційних ознак: рівень економічного розвитку (утримання лідерства, випереджаючого зростання, наздоганяючого зростання), національна ознака (американська, японська, польська, німецька, китайська), спрямування виробництва (експортоорієнтована, імпортозаміщуюча), види (збалансованого та незбалансованого зростання), типи (стійке, нестійке) та характер (інноваційна, ресурсна) економічного зростання;
- підходи до оцінки стримуючих факторів економічного зростання (бюджетний дефіцит, інфляція, низькі запаси природних ресурсів, дорога робоча сила, жорстко централізована система управління, сильні профспілки) як визначальних чинників, що суттєво впливають на темпи розвитку економіки країни;
- механізми комплексного стимулювання інноваційних розробок через фінансову підтримку науково-освітнього сектору, податкове стимулювання і пільгове кредитування інноваційних підприємств, контроль за дотриманням високих стандартів якості та використанням амортизаційного фонду.

одержали подальший розвиток:

- категорійний апарат теорії сучасного економічного розвитку, зокрема уточнено поняття "економічного зростання", в якому акцентується увага на його якісній стороні, що виражається у підвищенні добробуту населення та конкурентоспроможності країни; поняття "випереджаючого економічного зростання" як такого, темпи якого у 2-3 рази перевищують відповідний показник розвинутих країн, що ґрунтується на структурно-технологічному оновленні пріоритетних секторів економіки з врахуванням

постіндустріальних тенденцій та переорієнтації зростаючих інвестиційних потоків; поняття "точок зростання", під якими автор розуміє галузі економіки, активізація яких забезпечить високі темпи економічного зростання;

- тенденції розвитку світової та української економік на початку XXI століття, які впливають на вибір моделей економічного зростання, залежно від етапу розвитку національної економіки і потенційних переваг "точок зростання";
- поділ на етапи еволюційної трансформації моделей економічного зростання, що відображають особливості розвитку національної економіки; виділено характерні особливості національних моделей економічного зростання країн, що досягли найкращих результатів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що узагальнені теоретичні положення та механізми забезпечення випереджаючого економічного зростання можна використати при формуванні економічної стратегії, зовнішньоекономічної та промислової політик держави, економіко-аналітичній та прогностичній роботі Міністерства економіки, представництв Європейського Союзу в Україні, Управлінь зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності облдержадміністрацій.

Окремі положення стосовно покращення інвестиційного клімату, підтримки вітчизняних експортерів, систему заохочення впровадження новітніх розробок у виробництво використані Управлінням зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної та інвестиційної діяльності Тернопільської обласної державної адміністрації (довідка № 259а-1/01-19 від 11.09.2006 р.).

Матеріали дисертації застосовують в навчальному процесі Тернопільського державного економічного університету при викладанні курсів "Теорія економічної політики" та "Міжнародні стратегії економічного розвитку" (довідка № 126-13/1551 від 04.09.2006 р.).

Результати дослідження, а саме механізм забезпечення випереджаючого економічного зростання України через акумуляцію зовнішніх та внутрішніх ресурсів у "точках зростання", пропозиції щодо підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції на основі модернізації виробництва, зменшення залежності від імпорту важливих факторів виробництва були використані Українсько-Польським Форумом (довідка №11-09/2006 від 11.09.2006 р.).

Особистий внесок здобувача. Всі представлені в дисертаційній роботі наукові результати автором отримано особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертаційної роботи доповідалися на 4 міжнародних науково-практичних конференціях і семінарах, присвячених проблемам розвитку України та світу: Другій Міжнародній науково-практичній конференції "Економічний і соціальний розвиток України в XXI столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2005р.), Всеукраїнській міжвузівській науковій

конференції "Управління регіональним розвитком в контексті сучасних процесів міжнародної інтеграції" (м.Івано-Франківськ,2005р.), Третій Міжнародній науково-практичній конференції "Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2006р.), IV Міжнародній науково-теоретичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених "Соціально-економічні, політичні та культурні оцінки і прогнози на рубежі двох тисячоліть" (м. Тернопіль, 2006р.), Четвертій Міжнародній науково-практичній конференції "Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті: національна ідентичність та тенденції глобалізації" (м. Тернопіль, 2007р.), Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених "Економіка країн євразійського та африканського континентів і Україна"(м. Тернопіль, 2007р.).

Публікації. За темою дисертаційної роботи опубліковано 12 наукових праць (11 статей автор опублікував одноосібно) загальним обсягом 3,93 д.а., у тому числі 6 статей у фахових наукових журналах загальним обсягом 2,83 д.а. і 6 статей в інших виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційне дослідження загальним обсягом 189 сторінок складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел із 267 найменувань, додатків. Основний зміст дисертації викладено на 168 сторінках, що містить 10 рисунків, 24 таблиці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Перший розділ “Наукові основи теорії економічного зростання в контексті світового розвитку” присвячений комплексному дослідженню теоретичних положень сутності і змісту категорії випереджаючого економічного зростання. Розглянуто еволюційний розвиток теорії економічного зростання, методологію дослідження, а також новітні стратегії економічного зростання.

Розуміння економічного зростання як результату суспільного відтворення давно себе вичерпало. Сучасне поняття економічного зростання, на думку автора, акцентує увагу на якісній його стороні, що виражається у підвищенні добробуту населення та конкурентоспроможності країни. Тому важливим є дослідження якості економічного зростання, посилення його соціальної спрямованості. Проведене дослідження випереджаючого економічного зростання як категорії розвитку країни дозволяє зазначити, що це таке економічне зростання, темпи якого у 2-3рази перевищують відповідний показник розвинутих країн. Воно ґрунтується на структурно-технологічній модернізації з врахуванням постіндустріальних тенденцій, інвестиціях, його основою і рушійною силою є гуманізація, а метою - підвищення добробуту населення.

На початку ХХІ ст. в умовах переходу на інноваційний шлях розвитку теорія економічного зростання зосереджує увагу на проблемах першочергового розвитку людського капіталу. Але нелінійність економічного розвитку породжує багатоваріантність в теорії та практиці економічного зростання. Міжнародні економічні організації найважливішим чинником економічного зростання вважають відкритість економіки та лібералізацію зовнішньоекономічних

зв'язків. Це дає змогу тій чи іншій країні реалізувати національні конкурентні переваги.

На основі критичного аналізу і узагальнення існуючих в економічній літературі думок автор визначає такі головні чинники економічного зростання: інвестиції в основний капітал; зростання кількості та якості трудових ресурсів, тобто інвестиції у людський капітал; науково-технологічний прогрес, впровадження інновацій, які підвищують продуктивність праці, капіталу та всієї економіки; структурно-економічний, в тому числі удосконалення відтворювальних та інших макроекономічних пропорцій; інституційне забезпечення. Проведене дослідження чинників економічного зростання дозволяє зробити висновок, що єдиного ключового чинника економічного зростання немає, оскільки сучасне зростання залежить від сукупної дії багатьох чинників.

Для вибору моделі економічного зростання важливим є поєднання теоретичних положень та практичного досвіду з національними особливостями країни, що дає змогу розробити концепцію випереджаючого економічного зростання. Теорія економічного зростання пройшла еволюцію від класичних моделей, які мають значні розходження з реальною ситуацією, до ендогенних. Сучасні теорії особливого значення надають НТП та детермінантам, що його визначають.

Компаративний аналіз моделей економічного зростання дозволив виокремити 6 груп національних моделей країн, що розвивались швидкими темпами в довгостроковому періоді. В табл.1 приведено класифікацію моделей за рівнем економічного розвитку та національною ознакою, що запропоновані автором як базові для проведення подальшого дослідження.

Аналіз сучасних тенденцій розвитку та зарубіжного досвіду дали можливість визначити основні особливості новітніх стратегій економічного зростання: стратегія наздоганяючого зростання, випереджаючого зростання, стратегія включення, інноваційна стратегія. Спільними рисами даних стратегій є використання новітніх типів виробництва, які базуються на інтелекті, розбудова галузей „нової економіки”, активне використання людського капіталу. Але, на думку автора, саме стратегія випереджаючого зростання дозволяє комплексно вирішити проблему прискорення розвитку за рахунок інноваційних чинників і підвищити рівень життя населення, що є свідченням якості цього зростання.

У другому розділі **“Порівняльний аналіз моделей економічного зростання світової та української економіки”** увагу приділено дослідженню особливостей реалізації окремих національних моделей економічного зростання, ідентифікації використовуваних «точок зростання» та систематизації факторів, що забезпечили підвищення рівня ефективності економічного зростання та міжнародної конкурентоспроможності цих країн.

Аналіз досвіду застосування моделей економічного зростання за національною ознакою та залежно від рівня економічного розвитку країни дозволив виділити досягнуті переваги та невдачі їх економічної політики. Так, прискорений економічний розвиток демонструють ті країни, що забезпечують системну реалізацію єдиної стратегії через інструменти економічної політики, використання яких коригується залежно від поточної ситуації.

Типологія моделей економічного зростання

Класифікаційні ознаки	Види моделей	Характерні ознаки
За рівнем економічного розвитку	1. Утримання лідерства	Достатнє утримання темпів зростання на рівні 1-2,5%
	2. Наздоганяючого зростання	Досягнення зростання, яке в 1,5 рази перевищує темпи росту розвинутих країн.
	3. Випереджаючого зростання	Досягнення зростання, яке в 2-3 рази перевищує темпи росту розвинутих країн.
За національною ознакою	1. Американська	<ul style="list-style-type: none"> • високий рівень продуктивності праці та працезберігаючі методи виробництва • нова економіка • НТП • розвинутий кредитний ринок • людський капітал
	2. Японська	<ul style="list-style-type: none"> • НТП • наздоганяюча індустріалізація • високі національні заощадження • імітаційна політика на початковому етапі • освіта • традиції та культура • політика кредитування • людський капітал
	3. Польська	<ul style="list-style-type: none"> • швидке реформування економіки • інвестиції • державні преференції аграрному сектору • відкритість економіки
	4. Німецька	<ul style="list-style-type: none"> • лібералізація • розвиток малого та середнього бізнесу • соціальна політика • приватизаційна політика • залучення внутрішніх фінансових ресурсів через інвестиційні фонди підприємств • людський капітал
	5. Китайська	<ul style="list-style-type: none"> • централізована система управління • освіта • сільськогосподарська реформа • експортна орієнтація виробництва • людський капітал

На даний час модель утримання лідерства характерна для таких країн, як США, високо розвинуті країни ЄС, Японія. У зв'язку з високим рівнем ВВП на душу населення для цих країн достатнім є утримання темпів зростання на рівні 1-2,5%. Лідируюча позиція у багатьох сферах народного господарства, фінансові ресурси дозволяють вкладати значні кошти у розробку нових сфер виробництва, НТП, що забезпечує успішний економічний розвиток. Модель наздоганяючого зростання базується переважно на зовнішніх стимулах, прискореній індустріалізації розвитку, запозиченні технологій, що розроблені розвинутими країнами. Характерним є досягнення високих темпів зростання, що в 1,5-2 рази перевищують цей показник у розвинутих країнах. Шлях наздоганяючого розвитку пройшли Японія, НІК. Характерною ознакою моделі випереджаючого економічного зростання є досягнення темпів зростання, які у 2-3 рази вищі порівняно з розвинутими країнами. Економічний прорив досягається на основі впровадження новітніх, неосвоєних іншими країнами технологій і, як наслідок, виходу на світовий ринок з новими, унікальними ресурсами і послугами. При цьому визначальна роль відводиться державі, яка повинна сприяти реалізації конкурентних переваг національного виробництва та забезпечувати захист його інтересів. В кінці XIX століття ці принципи лежали в основі реформ економіки Німеччини. Відомий світовий досвід використання окремих елементів цієї моделі (Японія, Індія, Китай).

Аналіз національних моделей зростання свідчить, що при проведенні ефективної економічної політики низьке значення рівня інфляції, валютного курсу і бюджетного дефіциту не є визначальними чинниками. На протязі прискореного розвитку більшість країн стикалися з цими явищами, але темпи зростання ВВП були досить високими (див. табл.2.).

Таблиця 2

Стримуючі фактори зростання у країнах, що досягли високих показників розвитку економіки

Показник	Країни
Бюджетний дефіцит	Японія, Південна Корея, Італія
Інфляція	Франція, Італія
Низькі запаси природних ресурсів	Сінгапур, Японія, Південна Корея, Гонконг
Дорога робоча сила, високий рівень соціальних гарантій	Німеччина, Швеція, Японія
Жорстко централізована система управління	Китай
Сильні профспілки	Німеччина, Японія

Трансформаційні процеси у постсоціалістичних економіках характеризувалися відсутністю подібних перетворень у світовій практиці, що призвело до запозичення чужих моделей економічного розвитку. Фахівцями МВФ була запропонована модель економічних реформ "вашингтонський консенсус", яка побудована на засадах неоліберальної монетаристської школи та ринкових економічних принципах. Але такий перехід не виправдав сподівань та носив здебільшого руйнівний характер.

Особливості розвитку економіки України у період 1991-2000 рр. визначалися характером внутрішньої економічної політики, яка базувалась в основному на тактичних заходах з метою одержання швидкого ефекту. В контексті світового досвіду динаміка падіння виробництва показує, що серед усіх трансформаційних економік тривалість падіння була найдовша в Україні і склала 10 років. Це спричинило значне падіння ВВП та збільшило розрив з розвинутими країнами світу (див.рис.1).

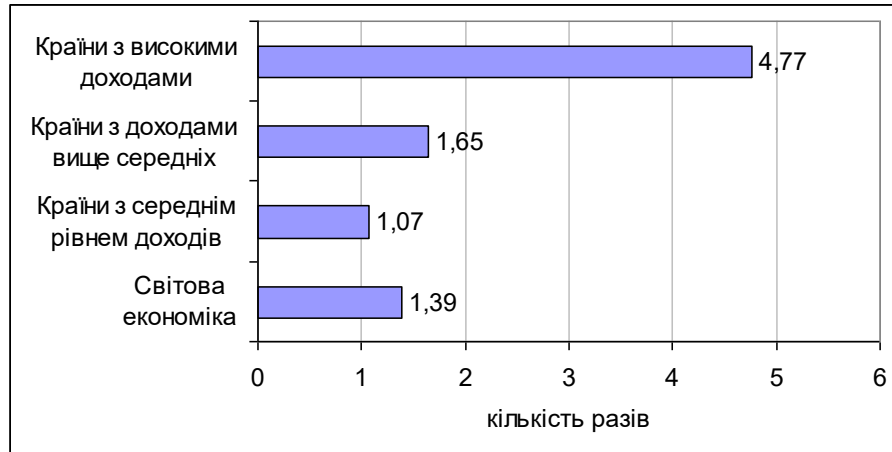

Рис1. Відставання України у рівні ВВП на душу населення (за ПКС) по відношенню до інших країн (2005)

На даний час Україна входить до групи країн з середнім рівнем доходів (за рівнем ВВП на душу населення), а для входження в групу країн з високими доходами необхідно збільшити цей показник у 4,77 рази, що в найближчій перспективі можливо лише за умови реалізації моделі випереджаючого економічного зростання. При цьому варто відмітити деякі особливості трансформації обсягу ВВП в Україні, що проявилися у її 3-5-річному відставанні від держав колишнього радянського простору. Якщо в середньому в усіх цих країнах зростання мало місце у 1996 р., то в Україні - тільки починаючи з 1999 р.

За час перехідного періоду намітилися і позитивні тенденції для української економіки: накопичено достатньо вагомий потенціал економічного зростання, який за умови ефективної економічної політики та стабільної політичної ситуації може забезпечити добробут, сформовано основні ринкові інститути, відбулася зміна відносин власності, досягнуто значних позитивних зрушень у бюджетній сфері. Динаміка економічного зростання України за останні 7 років має вагомі економічні передумови. Вона стала результатом насамперед глибоких ринкових перетворень, а також ефективної політики, спрямованої на забезпечення надійної макроекономічної стабілізації української економіки. Зростання ряду обсягових макроекономічних показників в економіці України, свідчить про завершення десятирічного періоду спаду і початку формування нових позитивних тенденцій.

У третьому розділі “Випереджаюче економічне зростання України” розроблено модель випереджаючого економічного зростання України та визначено механізми її функціонування.

Пріоритетним завданням України є випереджаюче економічне зростання, що ґрунтується на формуванні системи інноваційних чинників зростання та забезпечує підвищення рівня життя населення. Пролонгування існуючих темпів зростання європейської економіки на перспективу формує ґрунт для припущення щодо подальших темпів зростання на рівні, що не перевищує 2,5%. При аналізі української економіки було встановлено, що за період з 2000-2006 рр. зростання ВВП склало 7,4%. Розрахована автором згідно "правила 70" тривалість періоду, на протязі якого Україна може подвоїти ВВП складає 9,45 р. Оскільки економічне зростання в Україні майже у 3 рази перевищує відповідний показник країн ЄС, то таке зростання можна вважати випереджаючим. Тому важливим завданням на сьогоднішньому етапі є не лише утримання таких темпів зростання економіки, але і забезпечення адекватних стандартів життя.

Враховуючи новітні тенденції в теорії економічного зростання, особливості моделі випереджаючого економічного зростання, досвід використання її окремих елементів країнами світу та особливості її розвитку на сучасному етапі побудовано модель випереджаючого економічного зростання для України (див. рис.2).

Основою для забезпечення випереджаючого економічного зростання України в довгостроковому періоді виступають НТП, освіта, оновлення виробництва. Тому в роботі був проведений регресійний аналіз залежності ВВП від таких факторів, як інвестиції в основний капітал, видатки на фундаментальні дослідження та сприяння науково-технічному прогресу, фінансування освіти та науки. Отримані залежності відображені в регресійному рівнянні:

$$Y = 2,87 + 2,60 x_1 + 3,53 x_2 + 10,47 x_3 \quad (1.1)$$

де:

x_1 – інвестиції в основний капітал, млн.грн.;

x_2 – видатки на фундаментальні дослідження та сприяння науково-технічному прогресу, млн.грн.;

x_3 – фінансування освіти та науки, млн.грн.

Це дозволяє автору сформулювати наступні припущення:

- найбільш тісна залежність між ВВП і виділеними чинниками спостерігається для фінансування на освіту та науку; тому збільшення витрат на дану сферу розглядається як пріоритетний фактор економічного зростання;
- інвестиції в основний капітал та видатки на фундаментальні дослідження виявляють вагому, але помірну залежність, що може пояснюватись раніше сформованими тенденціями і значним скороченням цих витрат в період трансформації національної економіки; на думку автора, вагомість цих чинників зростатиме по мірі розвитку внутрішнього ринку технологій та інновацій;
- слід зауважити, що віддача у вигляді високих темпів зростання економіки буде спостерігатися у довготерміновому періоді; тому поступове збільшення цих витрат створить підґрунтя для забезпечення стабільного економічного зростання на інноваційній основі та створить умови для більш ефективного використання людського капіталу в Україні.

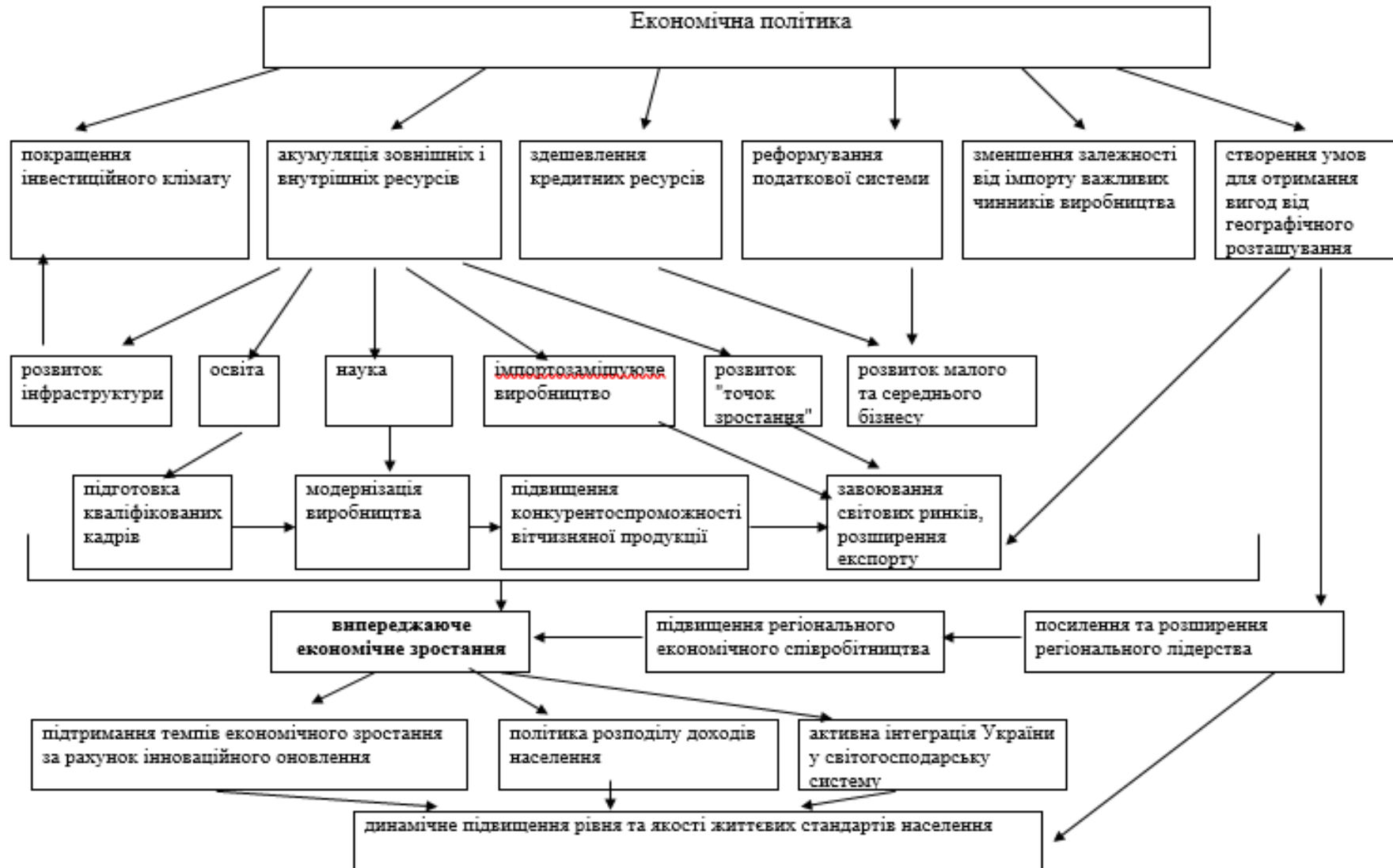

Рис.2 Модель випереджаючого економічного зростання для України

Проведення системного аналізу напрямків пріоритетного розвитку національних економік країн світу, використання елементів теорії незбалансованого зростання дозволив ідентифікувати основні "точки зростання" для України та розробити принципову схему, що відображає ефект політики "точок зростання". Визначальною ознакою "точок зростання" є збільшення віддачі капіталу та зниження питомих витрат виробництва, які є основою нового технологічного устрою в економіці. Вони повинні стимулювати інвестиційні процеси насамперед з приватних джерел на базі акумульованих фінансових ресурсів.

Результати проведеного дослідження дали змогу виділити такі "точки зростання" для української економіки: авіаційна промисловість, суднобудування, сільське господарство, транспортна інфраструктура, освіта і наука, технологічний ресурс. Формування ефекту від використання політики "точок зростання" відображено на рис.3.

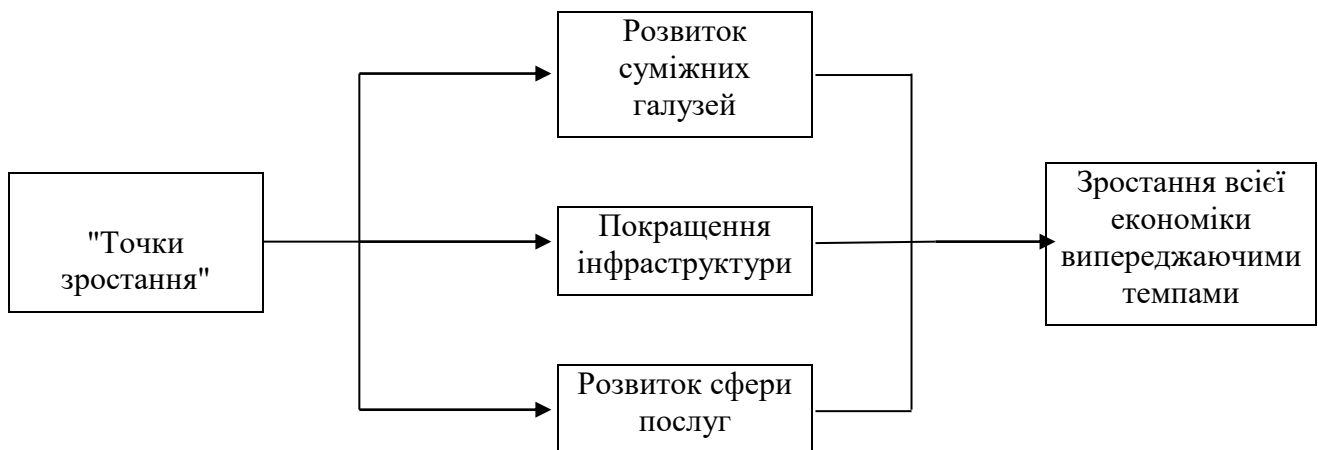

Рис. 3. Ефект політики "точок зростання".

До фінансових механізмів забезпечення моделі випереджаючого економічного зростання варто віднести:

- спеціальні державні інвестиційні програми і спеціальні програми кредитування (пільгове кредитування);
- збільшення фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, наукомістких галузей та виробництв;
- поетапне зниження податкового тиску на підприємства, що дозволить їм швидко нагромадити стабілізаційний капітал, розширити виробництво, втриматися на плаву в умовах нестабільності фінансового ринку;
- посилення мотивації до нагромадження фінансових ресурсів населенням та їх інвестиційного використання в українській економіці;
- ув'язка темпів збільшення доходів і соціальних гарантій населення з випереджаючими темпами економічного зростання.

Особливої уваги на даному етапі заслуговує проблема формування системи заохочення впровадження новітніх розробок у виробництво. Інструментами дієвого регуляторного впливу, які може використати уряд України на даному етапі, на думку автора є:

1. Податкове стимулювання. Доцільним є надання податкових пільг для підприємств, які активно впроваджують новітні технології, запровадження додаткового внеску за використання морально та фізично застарілого, екологічно небезпечного обладнання.
2. Пільгове кредитування. В зв'язку з тим, що кредитування в Україні недешево (15-18 % річних), необхідно забезпечити інноваційні підприємства пільговими кредитами, ставка по яких відповідає загальноєвропейській. Для підприємств, зорієнтованих на інновації, встановити нульову ставку по кредитах. При цьому слід здійснювати жорсткий урядовий контроль за наданням таких пільг.
3. Контроль за якістю продукції, дотриманням високих стандартів якості товарів і послуг.
4. Встановлення обов'язкових відрахувань до амортизаційного фонду та жорсткий контроль за їх цільовим використанням.

Отже, важливою умовою успішної реалізації моделі випереджаючого економічного зростання є залучення нових джерел та концентрація матеріальних і фінансових ресурсів на ключових напрямках випереджаючого розвитку.

Висновки

У дисертації наведене теоретичне узагальнення та нове вирішення проблем випереджаючого економічного зростання країн, що динамічно розвиваються, що дозволяє зробити наступні висновки:

1. Узагальнення теоретичних та практичних підходів до розуміння економічного зростання дозволяє трактувати його як кількісне та якісне вдосконалення процесу суспільного відтворення в органічній єдності складових елементів (ВВП, соціальні виплати, відносини економічної власності тощо), зростання економічної могутності країни та розширення можливостей економіки задовольняти зростаючі потреби населення в товарах та послугах.
2. Випереджаюче економічного зростання визначається автором як таке, темпи якого у 2-3 рази перевищують відповідний показник розвинутих країн. Воно ґрунтується на структурно-технологічному оновленні пріоритетних секторів економіки з врахуванням постіндустріальних тенденцій та переорієнтації зростаючих інвестиційних потоків. Його основою і рушійною силою є гуманізація економіки, а метою - підвищення добробуту населення.
3. Нові моделі ендогенного зростання краще пояснюють існуючі відмінності у темпах зростання різних країн за останні три-чотири десятиліття, ніж класичні. Недоліком нової теорії економічного зростання є опора на традиційні неокласичні постулати, які не можна застосовувати до країн, що динамічно розвиваються. Дана теорія не бере до уваги такі важливі перепони

економічного зростання в цих країнах, як неефективна інституційна структура, низький розвиток інфраструктури, недосконалість ринків товарів і факторів, що у найближчій перспективі гальмуватиме їх розвиток.

4. Дослідження моделей економічного зростання дозволяє систематизувати їх за шістьма ознаками: рівнем економічного розвитку (утримання лідерства, випереджаючого зростання, наздоганяючого зростання), національною ознакою (американську, японську, польську, німецьку, китайську), спрямуванням виробництва (експортоорієнтовану, імпортозаміщуючу), видами (збалансованого та незбалансованого зростання), типами (стійкого, нестійкого) та характером (інноваційна, ресурсна) економічного зростання. Найбільший успіх досягається у випадку запозичення та адаптації окремих елементів моделей до національних умов відповідної країни.
5. Модель випереджаючого економічного зростання України повинна відображати загальні ознаки моделі економічного зростання, що притаманні більшості країн світу, ознаки, що відображають специфіку регіональної групи країн, та специфічні ознаки (характеристики) національної економіки. Враховуючи це, для України було виокремлено наступні загальні ознаки моделі: державна підтримка виділених вище галузей на початковому етапі, створення сприятливих умов для розвитку інноваційного виробництва, залучення інвестицій, розвиток людського капіталу, освіти та науки. До ознак регіональної групи віднесено: дешеву робочу силу (на початковому етапі), недостатню кількість енергетичних ресурсів, незадоволений інвестиційний попит. До специфічних ознак національної економіки віднесено: вигідне географічне розташування, затяжний трансформаційний період, зростаючий відтік робочої сили.
6. Механізми реалізації політики, спрямованої на формування конкурентоспроможної економіки, повинні здійснюватись через чітке визначення та підтримку розвитку "точок зростання", радикальне покращення структури українського експорту та диверсифікацію протекціоністської політики, забезпечення випереджаючого розвитку освіти і науки, створення умов для отримання вигод від географічного розташування, підвищення якості життєвих стандартів населення. До "точок зростання" української економіки можна віднести авіаційну промисловість, суднобудування, сільське господарство, транспортну інфраструктуру, освіту і науку, технологічний ресурс.
7. Фінансовий механізм моделі випереджаючого економічного зростання повинен включати такі інструменти, як податкове стимулювання, пільгове кредитування, державні цільові програми інноваційного та соціального розвитку, сприяння венчурному капіталу, покращення інвестиційного клімату, пріоритетне фінансування фундаментальних і прикладних досліджень, наукомістких галузей та виробництв. Так, система заохочення впровадження новітніх розробок у виробництво повинна включати податкові та кредитні пільги, контроль за якістю продукції, дотриманням високих стандартів, встановлення обов'язкових відрахувань до амортизаційного фонду та жорсткий контроль за їх цільовим використанням. Важливими складовими є

інфраструктурна підтримка пріоритетних галузей. При цьому необхідно ув'язати темпи збільшення доходів і соціальних гарантій населенню з випереджаючими темпами зростання та забезпечити розвиток інтелектуального потенціалу країни.

8. Аналіз наслідків використання моделей зростання різними країнами світу свідчить, що при проведенні ефективної економічної політики низьке значення рівня інфляції, валютного курсу і бюджетного дефіциту не виступають визначальними факторами розвитку. Найбільшого успіху досягали країни, які чітко слідували завданням економічної стратегії, що були підпорядковані стабілізації економіки та забезпеченню економічного зростання. Обов'язковою складовою успішних реформ у всіх країнах був випереджаючий розвиток людського капіталу. Світовий досвід показує: життєвий рівень усіх прошарків населення, соціально-економічна ситуація в країні визначаються ступенем освіченості суспільства і його ставленням до інтелектуальних цінностей.
9. Особливої ваги набувають високотехнологічні галузі і новітні типи виробництва, які базуються на знаннях як основному виробничому ресурсі. Тому державна інноваційна політика повинна стимулювати широке впровадження нових інформаційних технологій в країні. Результатом інвестиційної політики має стати модернізація індустрії у напрямку забезпечення конкурентоспроможності країни найближчим часом, а також створення та розбудова галузей "нової економіки", які забезпечать стале зростання національної економіки в довгостроковій перспективі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

У наукових фахових виданнях, які включені до переліку ВАК:

1. Лизун М.В. Економічне зростання: український аспект та світовий досвід // Наука молода. Збірник наукових праць Ради молодих вчених. - Випуск 4.- Тернопіль.- 2005.- С.79-83.
2. Лизун М.В. Інноваційний розвиток – основа випереджаючого економічного зростання // Галицький Вісник. – 2006. – №1(8). – С. 94-103.
3. Лизун М.В., Комар Н.В. Подолання бідності в контексті випереджаючого економічного зростання // Наукові записки ТНПУ ім. В.Гнатюка. Серія: економіка. Збірник наукових праць. – 2005. – Випуск 19. – С.29-32(Особистий внесок здобувача: шляхи підвищення рівня життя населення в Україні через використання моделі випереджаючого економічного зростання).
4. Лизун М.В. "Точки зростання " світової та української економіки // Галицький Вісник. – 2006. – №2(9). – С. 28-33.
5. Лизун М.В. Моделі економічного зростання світової та української економіки // Журнал європейської економіки, Тернопіль, 2006, - №2(5), С.161-170.
6. Лизун М.В. Принципи забезпечення випереджаючого економічного зростання України // Економіка: проблеми теорії та практики. Збірник

наукових праць Дніпропетровського національного університету. – 2006. – Випуск 215, том I. – С.140–146.

В інших виданнях:

7. Лизун М.В. Інноваційний розвиток – основа стійкого економічного зростання // Збірник тез доповідей Другої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. – Ч.1. –Тернопіль: Економічна думка. – 2005. – С.55-57.
8. Лизун М.В. Випереджаюче економічне зростання в умовах глобалізації // Збірник тез доповідей Всеукраїнської міжвузівської наукової конференції студентів та молодих науковців. Івано-Франківськ. – 2005. – С.71-74.
9. Лизун М.В. Стратегія випереджаючого економічного зростання: світовий та український аспекти // Збірник тез доповідей Третьої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. Тернопіль: Економічна думка. – 2006. – Ч.1. – С.84-86.
10. Лизун М.В. Джерела забезпечення випереджаючого економічного зростання // Збірник тез доповідей IV міжнародної науково-теоретичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених. Тернопіль. – 2006. – Ч. 2. – С. 90-91.
11. Лизун М.В. Модель випереджаючого економічного зростання України в системі міжнародної конкурентоспроможності // Збірник тез доповідей Четвертої міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених. Тернопіль: Економічна думка. –2007. – Ч.1. – С.86-88.
12. Лизун М.В. Особливості моделі економічного зростання Японії // Збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Тернопіль: Економічна думка. –2007. – С.119-123.

АНОТАЦІЯ

Лизун М.В. Випереджаюче економічне зростання: міжнародний та український аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини. –Тернопільський національний економічний університет, Тернопіль, 2007.

Дисертація присвячена ідентифікації шляхів та механізмів випереджаючого економічного зростання України на основі використання комплексного підходу, що ґрунтується на формуванні та розвитку інноваційних чинників зростання і забезпеченні прийнятних стандартів життя.

В дисертаційній роботі значної уваги приділено теоретичним основам випереджаючого економічного зростання, комплексному аналізу основних чинників, які визначають випереджаюче економічне зростання України та країн світу. Здійснено порівняльний аналіз моделей економічного зростання світової та української економіки. Визначено пріоритетні напрями розвитку світової та української економік в контексті моделей економічного зростання, що

відображають етап розвитку національної економіки і потенційні переваги "точок зростання". Запропоновано модель випереджаючого зростання України, в основі якої покладено досягнення темпів зростання української економіки у 2-3 рази вищих, ніж у розвинутих країнах світу за рахунок використання інноваційного, наукового та освітнього потенціалу, забезпечення підвищення рівня та якості стандартів життя населення. Розроблено механізми забезпечення високих темпів зростання економіки, що реалізуються через поєднання фінансових важелів для активізації "точок зростання", створення умов для забезпечення стабільного інноваційного зростання, диверсифікацію економічної політики з метою підвищення конкурентноздатності країни та соціальних стандартів життя.

Ключові слова: випереджаюче економічне зростання, національні моделі економічного зростання, інноваційний розвиток, інвестиції, механізм забезпечення випереджаючого економічного зростання.

АННОТАЦІЯ

Лызун М.В. Опережающий экономический рост: международный и украинский аспекты. – Рукопись.

Диссертация на получение научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.02 – мировое хозяйство и международные экономические отношения. – Тернопольский национальный экономический университет, Тернополь, 2007.

Диссертация посвящена идентификации путей и механизмов опережающего экономического роста Украины на основании использования комплексного подхода формирования и развития инновационных факторов роста и обеспечения соответствующих стандартов жизни.

В диссертационной работе значительное внимание уделено теоретическим основам опережающего экономического роста, комплексному анализу основных факторов, которые определяют опережающий экономический рост Украины и стран мира. Осуществлено сравнительный анализ моделей экономического роста мировой и украинской экономики. Определены приоритетные направления развития мировой и украинской экономик в контексте моделей экономического роста, отображающих этап развития национальной экономики и потенциальные преимущества "точек роста". Предложено модель опережающего экономического роста Украины, в основе которой положено достижения темпов роста украинской экономики в 2-3 раза превышающих темпы развитых стран мира за счет использования инновационного, научного и образовательного потенциала, обеспечения повышения уровня и качества стандартов жизни населения. Разработано механизмы обеспечения высоких темпов роста экономики, которые реализуются через объединение финансовых рычагов для активизации "точек роста", создания условий для обеспечения стабильного инновационного роста, диверсификацию экономической политики с целью повышения конкурентоспособности страны и социальных стандартов жизни.

Ключевые слова: опережающий экономический рост, национальные модели экономического роста, инновационный рост, инвестиции, механизм обеспечения опережающего экономического роста.

ANNOTATION

M.Lyzun. Leading Economic Growth: International and Ukrainian Aspects. – Manuscript.

Thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Economic Sciences in speciality 08.00.02 – World Economy and International Economic Relations. – Ternopil National Economic University, Ternopil, 2007.

The dissertation is devoted to the patterns and mechanisms identification of leading economic growth of Ukraine, based on use of the complex approach of formation and development of innovative factors of growth and providing the acceptable living standards.

Theoretical bases of leading economic growth, the complex analysis of major factors, which define leading economic growth of Ukraine and the world countries, are spared in dissertation. Stages of evolutionary transformation of economic growth models according to the features of national economy development are defined; prominent features of separate national economic growth models, which attained the best results, are selected and also their classification is conducted.

The first section “Scientific bases of economic growth theory in the context of world development” devoted to the complex research of theoretical positions of essence and maintenance of category of leading economic growth. Evolutional development of economic growth theory, research methodology, and also new economic growth strategies are considered.

Understanding of the economy growth as result of public recreation exhausted itself. The modern concept of the economic growth, in author opinion, accents attention on its quality side, which is expressed in the increase of population welfare and competitiveness of country. Therefore is important research of economy growth quality, strengthening of its social orientation. Research of leading economic growth is conducted as allows to mark the category of country development, that it such economic growth the rates of which in 2-3 times exceed the proper index of the developed countries. It is based on structurally technological modernization taking into account postindustrial tendencies, investments, its base and motive force is humanizing, and purpose is an increase of population welfare.

In the second section the “Comparative analysis of economic growth models of world and Ukrainian economy” the considerable attention are spared to research of features of realization of separate national patterns of economic growth, authentication of the used "growth points" and systematization of factors which provided the increase of efficiency level of the economy growth and international competitiveness of these countries.

The comparative analysis of economic growth models of world and Ukrainian economy is carried out. The analysis of dynamics and progress of the Ukrainian economy trends is conducted in the area of international competitiveness. Priority

directions of world and Ukrainian economy development in a context of economic growth models which represent the stage of national economy development and potential advantages of "growth points" are defined. The regressive analysis of GDI dependence is conducted from such factors, as investments in the fixed assets, charges on fundamental researches and assistance scientific and technical progress, education and science financing.

In the third section the "Leading economic growth of Ukraine" is developed leading economic growth model of Ukraine and mechanisms of its function.

Analysis of the systems of priority development directions of national economies of the world, used elements of unbalanced growth theory are allowed to identify "growth points" for Ukraine and to develop the principle chart which represents the effect of policy of "growth points". The determining characteristic of "growth points" is the increase of return of capital and cutting of specific costs productions, which are base on the new technological mode in an economy. That must stimulate investment processes first of all from private sources on the base of the accumulated financial resources.

It costs to take to the financial mechanisms of providing the leading economic growth model:

- special government investment programs and credit special programs;
 - increase of financing of fundamental and applied researches,
 - stage-by-stage decline of tax pressure on enterprises, that will allow them quickly to accumulate a stabilizing capital, extend a production, hold out afloat in the conditions of instability of financial market;
 - strengthening of motivation to piling up of financial resources by a population and them the investment use in the Ukrainian economy;
 - connection rates of increase of profits and social guarantees of population with the leading economic growth rates.

It is offered model of leading economic growth of Ukraine, which base on necessary achievement of growth rates of the Ukrainian economy in 2-3 times higher, than in developed countries of the world at the expense of use innovative, scientific and educational to potential, maintenance of increase of level and quality of living standards. It is developed mechanisms of maintenance of high rates of economic growth, which are realised through association of financial levers for activization of "growth points", creations of conditions for maintenance of stable innovative growth, diversification economic policy for the purpose of increase the competitiveness of the country of social living standards.

Key words: leading economic growth, growth points, national (countries) economic growth models, innovation development, technological progress, investments, and mechanism of leading economic growth.